

МИЛКА ИВИЋ
(Београд)

О ТЗВ. „ВИДСКИМ ПАРЊАЦИМА“ — ИЗ НОВОГ УГЛА

После осврта на постојећу несагласност у језичкој науци око тога какав теоријски статус треба додељивати тзв. „видским парњацима“ (питање ту гласи: ради ли се у таквом случају о две или само о једној лексичкој јединици, али отелотвореној у две аспектуалне верзије?) указује се на феномен „парњаштва“ који је оличен у односима српских глагола (1) *йрати/ойрати*, с једне стране, и (2) *разводиџи се / развести се*, с друге, па се ти односи подвргавају осветљавању из неких нових углова гледања на ствари. Резултати извршене анализе само потврђују колико је у праву онај део стручне јавности који посебно наглашава тежину питања о којем је реч.

Као што је већ указано у стручној литератури, међу (поодавно постављена, а још увек) нерешена питања о којима се у савременој језичкој науци дискутује спада и ово: да ли тзв. „глаголски видски парови“ оличавају собом две лексичке јединице или једну, остварену, додуше, у две посебне граматичке верзије?¹ Моја намера није да том тешком питању покушам изнаћи прихватљив одговор; желим овом приликом само да скренем пажњу на још неке досад неуочене појединости које ту тежину тог питања, у ствари, појачавају.

Осврнућу се на два неидентична случаја: у случају (I) „кривац“ за дато стање ствари је лексичка семантика глагола, а у случају (II) удруженост те семантике с одређеним синтаксичким значењима (са (не)овремењеношћу предикатске радње и са негирањем њеног постојања).

(I) У новоосвојене теоријске тековине науке о значењским појавама убраја се не само спознаја неопходности тога да истраживач, приликом семантичких разматрања, не мимоилази феномен тзв. *лексикализоване импликације* глаголских речи, већ и увиђење чињенице

¹ „An often discussed question is whether aspectual pairs ... constitute two lexical units or are just different grammatical forms of a single lexical item“ (Panevová/Sgall 1998: 210).

да, при употреби таквих речи на синтаксичком плану, њихова лексикализована импликација може бити поништена. Leonard Talmy, у свом осврту и на оно прво, и на оно друго (Talmy 2000: 270–276), потегао је, примера ради, случај енглеског глагола са значењем 'прати': лексикализована импликација глаголске речи с таквим значењем своди се на подразумевање тога да ће, обављеношћу радње над датим објектом, тај објекат прећи из стања 'бити прљав' у стање 'бити чист'; а да је то подразумевање податно поништавању о томе, наглашава Talmy, сведочи постојање изјава типа: *Ја јесам блузу њрала, али је она остала њрљава*.

У излагању које следи покушаћемо да поближе осмотримо шта се догађа с описаном лексикализованом импликацијом онда кад посреди није енглески, већ српски језик, у којем се, као што знамо, појам прања лексикализује, као глаголска реч, двојачко: у имперфективној видској верзији (*њраћи*) и у перфективној (*оњраћи*).

Глаголска реч *оњраћи*, којој је њен префиксални елеменат *о-* осигурао пуну аспектуалну индивидуалност у односу на реч *њраћи*, није послужила као лексичка база за извођење, путем одговарајуће суфиксације, неког новог глагола имперфективне видске семантике (онако како се то збило, рецимо, са речју *исјразнићи* — уп. с једне стране *њразнићи/исјразнићи*, а са друге *исјразнићи/исјразњавати*). Дакле — сходно критеријима који се данас примењују у аспектологији², *њраћи* и *оњраћи* испуњавају потребне услове за то да буду проглашени типичним видским парњацима.

Ипак, присуство префикса *о-* у *оњраћи* није намењено искључиво сигнализовању свршености радње именоване лексичким ентитетом *њраћи*, већ — и то, штавише, на првом месту! — још нечем: информисању о томе како је (ако не баш у потпуности, а оно бар делимично) најзад *актуализована* она очекивана уклоњеност прљавштине због које је цео поступак прања и предузиман. Да је по комуникативној хијерархији управо такав редослед посреди, тј. да је по своме комуникативном значају ова друга информација примарнија од оне прве, потврђује собом појава глагола *оњраћи* у (колоквијалним) изјавама типа *Она је њај џемјер њрала, али га није добро оњрала (остале су неке музге њо њему), То јесте њрано, али не и оњрано (све су оне флеке и даље њу)* и сл. Треба посебно нагласити: у тој својој служби средства за поништавање лексикализоване импликације својствене датом му видском парњаку *њраћи*, *оњраћи* се, у информатив-

² „Pure aspectual prefixation is found there where the prefixed form does not serve for aspectual suffixation“ (Pancová/Sgall 1998: 211).

ном погледу, изједначава с реченицом која се том „парњаку“ придодаје ради тог истог поништавајућег ефекта: *Она је ѿај џемјер ѿрала, али га није добро ојрала* = *Она је ѿај џемјер ѿрала, али сва ѿрљавиѿина није ѿри ѿом ојкклоњена, То јесѿе ѿрано, али не и ојрано* = *То јесѿе ѿрано, али не, у резулѿиѿиу ѿрања, и чисѿо*.

Описана српска ситуација наводи на два закључка, оба од одређеног теоријског значаја. Први закључак: *лексикализовану имѿликацију* мораћемо убудуће доследно имати у виду при разматрању словенске аспектуалне семантике пошто се показало да је тај значењски појам на релевантан начин оперативан у том проблемском домену. Други закључак: после овде изложених увида у „парњачки однос“ лексичких ентитета *ѿраѿи/ојраѿи*, шансе за изналажење одговора на оно почетно питање — једна лексичка јединица / две лексичке јединице? — нису порасле, напротив; после њих, наиме, то тешко питање није постало лакше, него теже.

(II) У традиционалним словенским учењима о глаголском виду, при разматрању понашања видских парова на синтаксичком плану, пажња је првенствено, ако не искључиво, усредсређивана на (не)оспособљености једног, односно другог видског облика за такво и такво временско лоцирање именоване радње. Током деведесетих година управо минулог века фокусиране су и неке нове „проблемске зоне“ на овом тематском подручју. Тако је, почетком деведесетих, Hank Verkuyl (Verkuyl 1993: 67) упозорио стручну јавност на то да могућност информисања о количини објекатског конституента реченице зависи од избора видске форме предиката — можемо рећи, рецимо, *ѿојео је ѿри јабуке*, баш као и *ѿојео је јабуку*, али не можемо **он (сад ујраво) једе ѿри јабуке*, него само *он (сад ујраво) једе јабуку*, док се, коју годину касније, Е. В. Падучева умесно осврнула на чињеницу да је, супротно перфективном, имперфективни видски облик употребљив и за то да искаже радњу не само процесуално, него и егзистенцијално конциповану, тј. представљену као (једном, у неком тренутку / у неким тренуцима) постојећи факат, чиме је, у датој реченици, остварено „определенное комуникативное членение лексического значения глагола“ (Падучева 1996: 36). Имајући у виду оба та поменута новија сагледавања ствари, ја бих овом приликом скренула пажњу на ту могућност да, бар у неком одређеном случају, оба поменута семантичка разилажења парњачких видских верзија истога глагола, тј. и оно „квантификаторско“ и ово „егзистенцијално“, буду не само истовремено заступљена, него чак и удружена са још једним, специфичним, додатним значењским „разлазом“.

Да би се тако нешто могло догодити, потребно је да буду испуњена ова два услова: да се реченично саопштење смешта у прошлост, а да се предикатско значење исказује под негацијом.

У питању су конкретно српски видски парњаци *развесити се / разводићи се*. Упоредимо ли њихову употребу у изјавама (А) *Она се није развела* и (Б) *Она се није разводила* запазићемо да је, поред оног истог, суштинског, што обе саопштавају, а то је: 'развода није било', све друго које та суштинска информација собом имплицира потпуно различито — у (А) је подразумевљиво да је „она“ још увек у браку са истим човеком за кога се била своједобно удала, док се изјаве (Б) „ишчитава“ да је „она“ била више него једном удавана, али да је своје мужеве редовно губила, никада, међутим, разводом. Дакле, у случају (А) ситуација је ова: (1) значење глаголског предиката је догађајно конциповано, (2) подразумева се да је муж један и при том (3) да је још увек ту, жив, ако не и здрав, а у случају (Б) ова: (1) значење глаголског предиката је егзистенцијално конциповано, (2) подразумева се да је мужева било бар два, ако не и више, а да су (3) сви они редом „нестали с вида“, тако да ниједан није више актуелан.

Над наведеном илустрацијом могућности оваквих, односно оволиких значењских разлаза ваља нам се озбиљно замислити. Не, међутим, због тога што увиди у ту појаву имају неког битног значаја за изналажење одговора на оно овде помињано актуелно теоријско питање (јесу ли видски парњаци две или једна лексичка јединица?), већ зато што такво стање ствари, уколико у будућим истраживањима буде егземплификовано довољно бројним и довољно уверљивим језичким чињеницама, може битно допринети научном осветљавању једног још важнијег теоријског проблема, оличеног у питању: како се све, на нивоу комуникативног исказа, међусобно прожимају лексичка значења и синтаксичке информације?

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Verkuyl 1993:	Hank Verkuyl, <i>A Theory of Aspectuality</i> , Cambridge.
Падучева 1996:	Е. В. Падучева, <i>Семантические исследования</i> , Москва.
Panevová/Sgall 1998:	Jarmila Panevová / Petr Sgall, <i>Verbal Categories, Meaning and Typology, Typology of Verbal Categories. Papers Presented to Vladimir Nedjalkov on the Occasion of His 70th Birthday</i> , edited by Leonid Kulikov and Heinz Vater, Tübingen, 205–213.
Talmy 2000:	Leonard Talmy, <i>Toward a Cognitive Semantics</i> . Vol. II <i>Typology and Process in Concept Structuring</i> , Cambridge. Massachusetts, The MIT Press.

Summary

Milka Ivić

ON THE SO-CALLED „ASPECTUAL PAIRS“ — FROM A NEW VIEWPOINT

Pointing to the significant disagreement in general linguistics as to the theoretical status of the aspectual pairs of Slavic verbs (the question is: do they represent two different lexical units or are they just two different aspectual forms of a single lexical item?), the author focuses on the Serbian aspectual pairs (1) *prati/oprati* and (2) *razvoditi se / razvesti se* giving by the results of her analysis full support to those who claim that this theoretical problem is indeed a very difficult one. In case (1) she brings to evidence the role played by the so-called *lexicalized implicature* in differentiating semantically *oprati* from *prati*, whereas in case (2) she calls attention to three hitherto unnoticed differences in meaning that arise between *razvoditi se* and *razvesti se* under particular syntactic conditions of their use as sentence predicate.